

Milé kolegyně a kolegové, milí přátelé!

Nejprve Vám musím srdečně poděkovat, že jste dneska tady, abyste se mnou a s námi slavili. Jsem skutečně dojat, že Vás přijelo tolik i z Česka. Múza Vás zlíbej a opatruj. Die Muse küsse und behüte Sie.

(Zvláště bych rád zmínil, že tu není jen pan velvyslanec Nizozemska, ale i pan ředitel Českého centra ve Vídni, který zastupuje českého velvyslance. Děkuji tedy, pane Černý, že jste tu i Vy.) (No dobře, krátký úvod k příjmením: Jmenuji se Cikán. Píše se to s „C“ a vyslovuje se to s „C“ a znamená to „Cikán“, nikoli Čikán, to je pro mě jaksí důležité. Cikán jsem já. Ani příjmení většiny velkých českých básníků nemají příliš těžkou výslovnost: například Mácha, Mácha, není to tak těžké vyslovit, Mácha. Ten napsal milostný epos „Máj“, který je dodnes základem moderní české poezie. Na knížky se můžete venku podívat, budu moc rád. Tak, a teď začne připravený proslov.)

Musím samozřejmě poděkovat Rakouskému ministerstvu kultury (vím, že má jiný název) a oddělení literatury i porotě, že státní cena vůbec existuje a že jsem byl vybrán. Děkuji.

Tak, a teď jdu na to, protože musím poděkovat všem, kteří mou práci vůbec umožnili. Takže děkuji nejprve své ženě a svým dětem, byť trochu jiným způsobem, než jakým manželové svým ženám obvykle děkují: Skutečně zabezpečuje totiž má milá manželka jakožto zdravotní sestra rodinný příjem a ztrácí nervy jen velmi zřídka, když moje práce k ničemu nevede. A kdybychom neměli děti, nepřekládal bych asi smyslné básně a psal bych místo toho depresivní prózy. Děkuji tedy, milá Yun, a děkuji milé děti. Děkuju, že vás mám.

Obzvláště poděkovat musím Anatolu Vitouchovi: Už ve škole jsme spolu tvořili literární skupinu a v roce 2018 jsme založili nakladatelství Kétos: Bez Anatola žádné nakladatelství Kétos, bez Kétosu žádné moje překlady. Díky, Anatole.

(Budu děkovat hodně. Možná nemusíte pokaždé tleskat. Udělám delší pauzu, když ...)

Děkuji i grafikům Josefíně Schlepitzkové a Lukasu Fuchsovi i našemu spřátelenému nakladateli Christianu Thanhäuserovi za spolupráci. A děkuji své babičce Karle Cikánové: Navrhla naše logo, velrybu Múzy.

Kétos by také nebylo bez Českého ministerstva kultury, jehož příspěvky umožnily nakladatelství založit. Děkuji do Prahy. (Pauza.)

Děkuji Georgu Danekovi, velkému specialistovi na starořeckou poezii a milostné romány, u něž jsem směl na Ústavu klasické filologie Vídeňské university psát diplomovou práci. Od té doby se pravidelně vrháme do překladatelských projektů, takže mohu s velkou radostí

zůstávat doma i ve starořečtině. Děkuji, Georgu. A děkuji Ústavu klasické filologie, jehož jsem produktem.

Děkuji i Claudii Rapp a Carolině Cupane, oběma vedoucím mé disertace, jimž se ovšem musím rovnou i omluvit, protože jsem disertaci pořád ještě neodevzdal. Někdy to zvládnou. Skrz Vás jsem každopádně zůstal jednou novou ve vědě, a to mi znamená mnoho.

Že dokážu psát i česky a překládat do češtiny, za to vděčím spolupráci s Markétou Kulhánkovou a se svým pokrevním bratrem Antonínem Šilarem. (Píchlí jsme se do prstu, když nám byly tři roky.) S Markétou jsme přeložili jediný byzantský epos do češtiny, s Antonínem jsme natočili česko-rakouský celovečerní film „Mendros a Thais“, podle mého prvního románu. Poezie vyžaduje trénink, trénink příležitost. Děkuji za ni.

Gramatické nuance jak němčiny, tak i češtiny mi rozkrylo vyučování latiny a starořečtiny na vídeňském Akademickém gymnasiu. Zde děkuji hlavně svým učitelům Güntheru Lacknerovi a Elisabeth Heinz. Elisabeth Heinz byla výborná. Děkuji.

Svou lásku k českým básním jsem objevil už na české základní škole na Sebastianplatzu, kterou teď navštěvují i moje děti. Tam jsem se naučil německy – jako cizí jazyk, a cizí jazyky se učí lépe, když člověk zná svůj mateřský. Takže děkuji školskému spolku „Komenský“ (jeho starosta, pan Hanzl, je dnes tady, děkuji, že jste přišel), a děkuji, že česká škola ve Vídni je a bude i s školkou a mezitím i s gymnáziem. Sám bych své děti češtině tak dobře nenaučil.

Tak, a teď na závěr: Děkuji vůbec všem kolegyním a kolegům, všem kamarádkám a kamarádům, kteří mě kdy jakkoli podporovali nebo inspirovali, s nimiž jsem vedl diskuse, již mi také jakkoli kritizovali mou práci. Každá recenze, každý aťsi malinký rozhovor, každé stipendium, každá pozvánka na jakkoli malinké čtení nebo školní seminář jsou vodou na mlýn, který bez vody nemele. Takže děkuji Vám všem – sám je člověk nikým. Děkuji.

V neposlední řadě děkuji mamince a tatínkovi a jejich maminkám a tatínkům, protože by tu bez rodičů nikdo z nás vůbec nebyl. Od rodičů přichází téměř všechno, a bez rodičů by tu nebylo nic. (Takže: pauza.)

A bez Múzy by byl svět kaňkou inkoustu. Bez Múzy by nebylo jazyka ani poesie, kterou bychom mohli překládat, a bez Múzy bychom nemohli ani překládat ani cokoli smysluplně psát. Takže děkuji, fialkovonná, ověnčená pierskými růžemi nad tmavým obočím. Charitky jsou s Tebou, a kde není Charitek, tam se čeká marně na Tvůj šepot. (Děkuji, Múzo, hlavně Tobě.)

(Moje představa o překladu se asi trochu liší od té, jak o ní mluvil pan Stocker.) Když někdo něco přeloží, tak by to měl každopádně udělat tak, aby překlad byl pravdivý. Pravdivý překlad je takový, že odpovídá originálu na co možná všech úrovních: Zvučnost by měla budit tytéž pocity, poetické obrazy tytéž asociace a obsah musí samozřejmě taky sedět. Pakliže obsah sedí, ale budí asociace, které odporují originálu, je překlad zprasený. Totéž platí, když v překladu – v rozporu s originálem – drhne rytmus, když nejsou rýmy vyvážené, samohlásky kontrastní a tak dál. Když někdo překládá ledabyle, zprásí zkrátka originál.

A i poesie – vůbec všechno umění – je překlad. Jenomže originál tu nevytvořil člověk, ale Múza. A tento originál se musí nalézt a přeložit tak věrně, jako by člověku koukala Múza přes rameno. Protože: Když se slova Múzy přeloží špatně, tak se zprásí – a Múza se rozhněvá.

Příklad překladu: Takhle začíná báseň „Noci“ Vítězslava Nezvala v češtině:

Noc vyrojila zlatý úl nad sady večerů
nad věžičkami katedrál a atelierů
a mocné hráze z porfyru a gigantická děla
se rozléhala v nádvořích jež lunou zkameněla

Slyšíte tu hudbu? Před Césarami prvních dvou veršů jsou třikrát dlouhá „ů“ („úl, večerů, atelierů“). A kontrast vytváří neméně temné dlouhé „á“ („katedrál“). Před Césarou v třetím verši je krátké utnuté „u“ („porfyru“), a až ve čtvrtém verši se to množství temnoty zlomí světlým dlouhým „í“ („nádvořích“).

Jak takovou hudbu přeložit? První verš by zněl doslovně: „Die Nacht schwärmte einen goldenen Bienenstock über den Gärten der Abende aus.“ Ale slovo „Bienenstock“ („úl“) zvukomalebně nezapadá do hry temných samohlásek. A němčina bohužel nenabízí dlouhá „ů“ ve vhodných slovech. „Schuh, zu, du“ („bota, zavřeno, ty“) nelze použít všude, ani „Kuh“ („kráva“). Proto jsem Nezvalova „ů“ v překladu nahradil temnou dvojhláskou „au“. A jako kontrast slouží ve čtvrtém verši světlé „ei“. (Blíže se k tomu nebudu vyjadřovat, je to všechno v doslovu, ale tu pasáž Vám přečtu:)

Nacht schwärmte ihren Bientau aufs Obst der Gärten aus
schuf aus dem Kathedralengold sich einen Türmchenstrauß

die Macht der Dämme aus Porphyrgigantische Kanonen
versteinerten der Höfe Schein um Luna zu vertonen
Palastgedröhn und Fensterschlagen ewig alter Staub
zerbrachen wie der toten Sonne aufgebahrtes Laub
in hundert Erkern ließen schwarz Klaviere sich erahnen
und weiße Nonnen schwanden zwischen Blüten von Lianen

Asi takhle tedy už dvacet let překládám poezii a dobrodružnou poetickou prózu z češtiny a řečtiny. A přitom si nevybírám díla, po kterých tu je poptávka, ale taková, o kterých si myslím, že by mohla němčinu inspirovat, aby se stala krásným jazykem; jazykem, jímž lidé mluví rádi, jež mají rádi, jímž rádi zpívají, v němž neoněmí ani nenechají oněmět někoho jiného; jazykem tak krásným, že by se každá škaředost odhalila sama od sebe a ruská či jiná propaganda by neměla šanci.

Němčina se mezitím vyvinula trochu jinak, než jsem si to představoval: Stala se hrubší, ve snaze o korektnost technicistnější a v reakci na to zas agresivnější. Štěpení společnosti lze v němčině poznat podle používání jazyka: Kdo jazyk používá tak či onak, tomu hrozí, že bude spojován s tím či oním pólem. Tak se to tedy holt vyvinulo.

Za státní cenu jsem velice rád z následujícího důvodu. Potvrzuje totiž, že literatura, kterou překládám, přece jen vyvolává tu a tam nadšení. Vždyť jsme s Anatolem museli teprve založit nakladatelství, abychom mohli všechny ty moje překlady vůbec vydat. S překladem „Krvavého románu“ Josefa Váchala (s nímž mi velice pomohla Hana Klínková, která tu je dnes taky) – s překladem „Krvavého románu“ tedy, který mi trval šest let, jsem chodil po mnoha nakladatelstvích jak podomní prodavač. „Taková literatura je na německém knižním trhu prodejně neperspektivní“, zněla častá odpověď – a podobné slyším dodnes o největších klasicích české poezie. Někteří chtěli „Krvavý román“ možná, ale bez doslovu, bez ilustrací nebo bez honoráře. Původní sazbu nechtěl napodobit nikdo, ale na té mi obzvlášť záleželo, protože Váchal v sazbě ukryl nesmírné množství point, záměrné mnohovýznamné omyly, které zacházejí někdy až tak daleko, že se z textu stává dodatečná ilustrace sebe sama. Zkrátka: Cena nevyznamenává jenom mě, ale i literární díla, po kterých vlastně není poptávka. (Děkuji za to.)

Jednu věc musím ještě říci. Překladatel nepřekládá jen mezi jazyky, ale chtě nechtě i mezi kulturami a světonázory. V Česku jsem většinou za Rakušana a povídám tedy to tom, že se i v Rakousku mluví spisovně, že není všechna levice hned komunistická a tak dál. Na co však mnozí Češi zírají zcela nechápavě, je rakouská neutralita; netečnost, s níž Rakousko spoléhá na své spojence, aniž by bylo samo spojencem. Nejen v Česku slouží rakouská neutralita jako vzor pro krajně pravicové a krajně levicové strany.

Jestliže se Evropa nechce ocitnout ve sféře vlivu ruské diktatury nebo jestliže nechce v budoucnu utrácet obrovské částky za obranu – o lidský životech nemluvě –, musí Ukrajina nad Ruskem nějak zvítězit. A to se podaří pouze tehdy, když budou demokratické státy Ukrajinu skutečně podporovat a když nevytvoří precedens, že se dobovatelské války proti demokraciím odměňují. (Vyprávím to proto, že to je vlastně překlad českého mainstreamu do rakouského kontextu a do němčiny.) Rakousko se považuje za most mezi Východem a Západem, ale chová se alespoň z Pražské perspektivy příliš často jako most mezi Moskvou a Vídní. Je k ničemu tvrdit, že naše neutralita není neutralitou hodnot a že my Rakušané zajisté dokážeme rozlišovat mezi dobrem a zlem, pokud nejsme ochotni, zastat se svých sousedů a přátel, od kterých očekáváme, že nás budou chránit, navzdory našim podivným zákonům o špionáži a navzdory našim děravým zpravodajským službám.

Někdo říká, že Rusko bude vždycky naším sousedem a že se s ním musíme nějak aranžovat. Ale je tomu tak? Nikdo neví, co z Ruska bude. A nikdo neví, co bude z Evropy. A já bych chtěl, aby moje děti vyrůstaly v svobodné Evropě a aby měly v svobodné Evropě zas své děti; v Evropě, za jejíž svobodu děkuji rodičům, že chodili v Praze 1989 na demonstrace; v Evropě, která je teď bráněna Ukrajinou, zatímco členské státy EU vynakládají na podporu Ukrajiny se vším všudy přibližně 0,2% svého společného hrubého domácího produktu – a tváří se, že je to mnoho.

Na závěr proslovu tedy děkuji ještě Ukrajincům za to, že nepouštějí podělaný ruský svět do Evropy, a děkuji všem, kteří jsou při tom hmatatelným způsobem nápomocni, protože jinak bychom tu nemohli takhle stát a přijímat a předávat státní vyznamenání. Múza je zlíbej a opatruj. A Múza zlíbej a opatruj i nás. Děkuji.